

Dorlion Journal

Academic Social Studies / Akademik Sosyal
Araştırmalar Vol: 1 / İssue: 1, p. 144-155, June 2023

Kitap Deęerlendirmesi: Veganizm

Book Review: Veganism

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8060626>

Kitap Deęerlendirmesi /
Book Review

Geliř Tarihi / Arrival Date

04.05.2023

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date

18.05.2023

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date

30.06.2023

Dorlion Journal

Bahar Bulut

Doktora Öğrencisi
bahar199.bb@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-2777-1775>

Mehmet Erkol

Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe
Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü,
Afyonkarahisar, Türkiye
mehmeterkol1@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-1363-1894>

Eser adı : Veganizm
Yazar : Valery Giroux ve Renan Larue
Çeviren : Z. Hazal Louze
Yayın Yılı : 2021
Basım evi : İletişim Yayınları
Baskı Sayısı : Birinci Baskı
ISBN Nu. : 978-975-05-3169-9
Sayfa Sayısı : 104

1. GİRİŞ

Valery Giroux ve Renan Laure tarafından yazılan *Veganizm* adlı kitabı dilimize Z. Hazal Louze kazandırmış, eser İletişim Yayınları tarafından 2021 yılında basılmıştır. Kitap, giriş bölümüyle birlikte beş bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Kitabın kaynakçası incelendiğinde vegan beslenmeyle ilgili literatürün esas alındığı görülmektedir. Kaynakça içerisinde yer alan tüm yayınlar 2010 yılı ve sonrasını kapsamaktadır. Kaynakların yayım tarihlerine bakıldığında bir yaşam tarzı, etik ve politik bir tutum olarak vegan beslenme; dünyanın güncel konularından birini oluşturmaktadır. Kaynakçada güncel çalışmalar dışında veganlık, hayvan hakları, hayvan etiği konusunda temel çalışmalarıyla bilinen Peter Singer ve Tom Regan da yer almaktadır. Özellikle kitabın hayvan etiği başlığı altındaki bölümünde, düşünürlerin kendi aralarında yer alan tartışmalarına yer verilmektedir (Giroux - Larue, 2021). Bu yönüyle metinler arası bir süreklilik göze çarpmaktadır.

Kitap, yazarların entelektüel çabasının ürünü olmakla birlikte, genellikle hızlıca geçilen teşekkür bölümüne bakıldığında Vejetaryenlik/Vejetalyenlik/Veganlık etrafında bilgi üreten bir epistemik cemaatin varlığına işaret etmektedir. Teşekkür kısmı, konunun sadece entelektüel ve akademik bir çalışmanın ürünü olmadığını göstermektedir. Kitabın teşekkür bölümü konuyla ilgili üretilen bilginin akademik, aktivist

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Bulut, Bahar - Erkol, Mehmet. "Veganizm". *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)* 1/1 (June 2023), 144-155. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8060626>

ve kurumsal ayaklarını bir araya getirdiğine işaret etmektedir. Bu söylenenlere ilave olarak bu bölümde teşekkür edilen kişi sayısı diğer kitaplara göre azdır. Teşekkür edilen kişi sayısının az olmasında, konuyla ilgili tartışmanın yapıldığı aktif ve dinamik bir çevrenin varlığı dikkat çekmektedir.

Teşekkür bölümleri bir taraftan konunun bir ağ içerisinde tartışıldığına, konuyla ilgili bilginin olgunlaştırıldığına ve dolaşıma sokulması için dinamik bir grubun emek sarf ettiğine işaret etmektedir. Diğer yandan ise her kitapta bir vefa borcunun ifa edilmesi gibi görülen teşekkür bölümleri; yazarın ürettiği bilgiyi saf bilgi üretmekten fazlası olarak bu bilginin toplumsal dönüşüme katkısını da hesaba kattıklarını göstermesi açısından dikkate değer bilgiler sunmaktadır. Günümüzde toplumsal dönüşümün başarılabilmesi için konuya akademik ilginin yanında toplumsal güçleri harekete geçirecek bileşenleri de dahil etmek gerekmektedir. Bu bileşenlerden biri teşekkür kısmında yer alan Hayvan ve Çevre Etiği Araştırma Merkezi'dir. Diğer bileşen ise sivil toplum kuruluşları refakatinde konuyu canlı tutan gruplardır. Sosyal bilimler literatüründe toplum nezdinde konuyu canlı tutan bu gruplar yeni toplumsal hareketler olarak adlandırılmaktadır. Yeni toplumsal hareketler, farklı coğrafya ve taleplerle ortaya çıkan örgütlenmeleri, bir ağ şeklinde birbiriyle bağlamayı hedeflemektedir. Ortak politikalarda bir araya gelerek, yeni oluşumların yaratılmasında etkin rol oynamaktadırlar (Yıldırım, 2012).

Çağdaş Fransız politik felsefe anlayışının izlerini taşıyan eserde Giroux ve Larue, konuyu sadece felsefi düzlemde tartışmamakta, yeni toplumsal hareketlerin özelliklerini taşıyan mikropolitik bir perspektif geliştirmeye çalışmaktadırlar. Yeni toplumsal hareketlerin siyaset algısı, her türlü kurumsal hiyerarşinin karşısında eyleme ve pratik deneyimlere vurgu yaparak, sistemle her türlü çatışmayı zorlayan bir düşünceye dayanmaktadır. Bu bağlamda siyaset, gündelik hayatın dolayımına dayanmaktadır (Yıldırım, 2012). Mikropolitik perspektif dolayımı gibi duran konuları bir çatı altında birleştirip tek bir hedefe yöneltmeyi amaçlamakta; dolayımılık diğer konular ile doğrudan ilgili hale getirilmektedir (Yıldırım, 2012). Ayrıca siyasal olanın yeniden belirlenmesinde, yeni toplumsal hareketlerin analizlerinin ayrıksı bir yeri olacağı söylenebilmektedir. Çünkü yeni toplumsal hareketler, yeni dönem çatışmaların ve çelişkilerin belirlediği alanlar haline gelmektedir (Yıldırım, 2012). Bu bağlamda veganlıktan ayrıksı gibi duran ayrımcılığa tabi tutulan azınlıklar, toplumsal cinsiyet eşitliği talep eden kadın ve çevre hareketleri; hem düşünsel düzeyde bir araya getirilebilmekte hem de kişisel bir tercih kolektif ve politik katmana taşınmaktadır. Bu politik katmanın muhalefeti ise düşünüş, yaşantı ve davranma biçimlerinin kalıplaşmış şekillerine, daha genel anlamıyla toplumun bizzat kendisine yöneliktir.

2. BESLENMENİN SİYASALLAŞMASINDA KAVRAMLAR

Yazarlar tarafından, “veganizm” sözcüğü 2015 yılında Fransa’da “hayvanlara saygıyı temel alan yaşam biçimi” olarak tanımlanmakta ve sözlüklere eklendiği tespiti yapılmaktadır. Bu bağlamda veganizm kavramının Fransa’da ve Fransızca konuşan ülkelerde tanınmaya

başlandığına işaret edilmektedir. Bunun yanı sıra Anglosakson ülkelerde ve Kuzey Avrupa ülkelerinde de olduğu ve bir başarı elde ettiği de belirtilmektedir.

Vejetalyen; sadece bitkisel gıdalar, tahıl ve kuru baklagil tüketen kişi olarak, vejetaryen; ise et ve balık yemeyen ancak süt, peynir, bal ve yumurta tüketen kişi olarak tanımlanmaktadır. Veganlık ise bazı nedenlerle hayvan kökenli gıdaları ve diğer hayvansal ürünleri kullanmayı reddetmek anlamına gelmektedir. Tüm hayvan ve hayvansal ürünlerin kullanımını reddeden kişilere de vegan denmektedir. Veganlar, et, yumurta, hayvansal gıda içeren ürünler, süt ve süt ürünleri, bal gibi ürünler tüketmemekte, aynı zamanda hayvanlardan üretilen herhangi bir ürün de kullanmamaktadır (Giroux - Larue, 2021).

Yazarlara göre kavramların tanımlanması ilk elden bunların birbiriyle karıştırılması yüzündendir. Örneğin, veganizm bazen vejetalyen beslenme ile karıştırılmaktadır. Aslında vegan olmadan vejetalyen olunabilmektedir. Ortak olarak hem veganlık hem de vejetalyenlik hiçbir hayvani gıda tüketmemeyi tercih etmektedir. Fakat vejetalyenlik hayvan derisinden üretilen ürünler kullanmakta, hayvanat bahçesine gitmekte herhangi bir sakınca görmemektedir. Burada veganlığın vejetalyenliğe karşı olan eleştirisinin altı çizilmektedir. Bu tercihler arasında hiyerarşik bir üstünlük ilişkisi kurulmaktadır (Giroux - Larue, 2021).

Hayvansal ürünlerin yalnızca beslenme için kullanılmadığı, yünlerinden, derilerinden hatta salgılarından yararlandığına dikkat çekilmektedir. Örnek olarak bakım ve makyaj ürünlerinde, şampuanlarda, fırçalarda, yastıklarda, mumlarda, kanepelerde, çantalarda, montlarda, kitapların kapaklarında, araba koltukları, güneş kremleri, çocuk oyuncakları, alkol içeren bazı içeceklerde ve daha birçok üründe hayvansal ürünlerin kullanıldığı gösterilmektedir. Artık bu hayvansal ürünlerin tüketimine insanların tepkisiz kalmadığı çünkü bu konuda çok fazla kitap, makale, belgesel, televizyon yayını yapıldığı; insanların hayvanların köleleştirilmesini ve sömürülmesini sorgulamaya başladığını ifade etmektedir. İnsanların sorgulamaya başlamasına rağmen dünyanın her yerinde öldürülen hayvan sayısının sürekli artış gösterdiği de eklenmektedir. Bahsedilen gelişmelerin, veganizmin gelişmesi için uygun bir ortam sağlamasına rağmen veganizmin takipçi sayısının ağır bir şekilde artış gösterdiği, elde edilen kazanımların sembolik olmaktan ileriye gidemediği ve buna bağlı olarak vegan davasının ilerleyemediği dile getirilmektedir. Bakıldığında veganizmin kendine yaptığı bir eleştiri olarak kabul edilebilmektedir (Giroux - Larue, 2021).

3. KURULU HEGEMONYA: KARNİZM

Politik bir kavram olarak hegemonya, bir devletin başka bir devlet üzerindeki siyasal üstünlüğü ve baskısı; bir kişinin başka bir kişi üzerindeki üstünlüğü ve baskısı demektir. Valery Giroux ve Renan Larue, Gramsci'nin çerçevesini çizdiği hegemonyaya özel bir isim vererek Karnizim demektir. Gramsci hegemonyayı açıklarken, hiçbir sınıfın ekonomik kontrole, hatta salt siyasal güce dayanarak hegemonya kuramayacağını öne sürmektedir (Slattery, 2007). Bu tür çıplak baskının sadece devrimlere yol açacağını ifade etmektedir. Ayrıca gerek duyulan şey ideolojik egemenlik, yönetilenin rızasıdır ve bu da aile, kilise, hukuk,

medya, okullar ve hatta sendikalar gibi sosyalleştirici birimler tarafından sağlanmaktadır. Nitekim sınıflar, nihayetinde kendi yönetiminin sivil toplum üzerindeki entelektüel hâkimiyeti aracılığıyla sağlanabileceğini fakat tam ideolojik hegemonyanın nadir olduğunu, daima alternatif grupların yeni meydan okuyuşlarıyla, yeni fikirler, yeni krizlerle karşı karşıya kalacağını belirtmektedir (Slattery, 2007). Gramsci'ye göre, gerçeklik ve ideoloji aynı oluncaya kadar gerçek hegemonya mümkün olmamaktadır (Slattery, 2007). Karnizm, bazı hayvan türlerinin üyelerini yemenin doğru, adil, doğal ve gerekli olduğunu savunan ideoloji olarak tanımlanmaktadır.

Karnizm kavramının, Batı'da her daim tartışılan, et ve hayvanlardan üretilen diğer ürünlerin tüketiminden dolayı ortaya çıkan dini ve felsefi sorunları anlamayı kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Fakat karnist ideolojinin hegemonya kurmaktan öteye gidemeyeceğinin altı çizilmektedir. Karnist ideolojinin, geçmişte baskın olmasına rağmen eleştiri almaktan, şüphe çekmekten ve kınanmaktan kaçamamasından dolayı hegemonya kurmaktan öteye gidemeyeceği ifade edilmektedir. Veganizmin burada amacı, karşıt bir hegemonya yaratarak karnizmin kurmuş olduğu hegemonyayı yıkmaktır.

Yukarıda bahsedilenlere ek olarak yer verilen kavramların karnizm hegemonyasının güçlenmesine katkı sağlayan kavramlar olduğu gösterilmektedir. Kullanılan kavramlardan biri "et paradoksu"dur. Et paradoksu insanların özellikle rant ve çiftlik hayvanları hakkında endişe duymalarına ve onların iyi muamele görmelerini ummalarına karşın yine de onları yemelerini, öldürmelerine ortak olmaları şeklinde tanımlanmaktadır. 1789 Fransız Devrimi sonrası ve sonrasında Fransa'da nüfusun yüzde kaç oranında çiftçilik yaptığına dair yapılan araştırmaların verileri sunulmaktadır. Devamında ise üretilen hayvanların kesiminin mezbahalarda yapıldığına ve hizmet veren mezbahane sayılarına yer verilmektedir. Özellikle kesim yapan insanlar için "katil" ibaresi, hayvanların mezbahanelerde kesilmesi işlemine ise "kıyım" ibaresi kullanılmaktadır. Karnizm hegemonyası ile büyüyen mezbahaneleri kötü göstererek, bünyesinde mesleği gereği çalışan insanlara "katil", yapılan kesim işlemine "kıyım" diyerek göreceli olsa da ifade edilen karnizm hegemonyasının zaferi veganizm savunucuları tarafından yıkmak istenilmektedir. Veganizm savunucuları için, mesleği gereği hayvan öldürenlere tatlı su ve deniz balıkçılığı yapan insanların da eklenmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Ayrıca "eğlence için öldürenler" ifadesiyle avcılık yapan insanlarla ilgili araştırma verilerinin de yer aldığı görülmektedir.

Şehir merkezlerinde yer alan mezbahanelerin koku ve gürültü sebebiyle rahatsızlıktan dolayı şehir dışlarına taşındığı belirtilmektedir. Hayvan kesimlerinin mezbahanelerde yapılmasının ve insanlardan uzakta olmasının, insanların hayvanlar konusunda duyarlılığı arttırdığını savunmaktadır (Giroux - Larue, 2021). Fakat Fransa'da bu durumun tam tersinin yaşandığının da altı çizilmektedir. Bu sav inkâr mekanizması kavramı ile açıklanmaktadır. İnkâr mekanizması, insanların mezbahanelerde neler yaşandığını bilmesine ve görmesine rağmen sessiz kalındığı anlamında kullanıldığı görülmektedir (Giroux - Larue, 2021). İnek

yetiştiriciliği yapan kişilerin mezbahaya gönderilen inekler için “kariyerinin sonuna gelmiş”, “fabrikaya gitti” gibi, kesimi yapan kasaplar için de “mezbaha operatörü” gibi tanımlamalar yapılarak inkâr mekanizması devreye sokulmaktadır. Hayvan yetiştiricileri ile hayvanlar arasında bir iş birliği olduğu belirtilmektedir.

1950’li yıllarda ABD’li Festinger tarafından, bir insanın iki inanç arasında uyumsuzluk olduğunda veya bariz bir şekilde çatışma olduğunda hissettiği psikik rahatsızlık hali olarak “bilişsel uyumsuzluk” kavramını öne sürmüştür. İnsanların bu nahoş durumdan kaçmak için her şeyi yapabileceğine inanılmaktadır. Bilişsel uyumsuzluğa örnek olarak üzümlere yetişemeyen tilkinin bu nahoş durumdan dolayı üzümlerin yeşil ve ekşi olduğunu söylemesi verilmektedir. İnkârı seçmenin mümkün olmadığı durumda, (bilişsel uyumsuzluk) hüznün ve suçluluk duygusu ağır basmaktadır. Bu duygunun dört şekilde aşılabileceği ifade edilmektedir. Bunlar davranışı değiştirmek, olumsuz sonuçları en aza indirmek, uyumsuzluk yaratan bilgilerin değerini azaltmak ve uyumsuzluğu giderecek bilgilerden medet ummaktır.

Veganizm için bu aşamalar aslında karnizm hegemonyasının yıkılmaması adına ortaya koyulan savunma mekanizmaları olarak görülmektedir. Örneğin davranışı değiştirmek adı verilen ilk aşamada, karnizme karşıt olan veganizm hegemonyası, insanları beslenme şekline duyduğu rahatsızlıktan kurtulmanın mümkün olduğuna ve bunun en basit çözümünün veganizmi benimsemek olduğuna inandırmaya çalışmaktadır. İkinci aşama olan davranışın olumsuz etkilerini en aza indirmeye örnek olarak bir karnist daha az veya çok az et yediğini hatta tükettiği etin her zaman veya sıklıkla hayvanlara iyi muamele edilen çiftliklerden geldiğini savunarak beslenme şekline duyduğu rahatsızlığı azaltabilmektedir. İnsanların bilişsel uyumsuzluk yaratan bilgilerin değerini azaltarak da bir savunma mekanizması oluşturulmaktadır. Hayvanları daha az zeki görmek veya daha az acı çekme melekeleri olduğunu düşünmek örnek gösterilebilmektedir. Son olarak bilişsel uyumsuzluğu giderecek, karnizmin ahlaki anlamda gereğelenilmesi söz konusunda olduğunda bu tutumun oldukça yaygın kullanıldığı ifade edilmektedir. Bu tutum içerisinde insanın besin zincirindeki üstünlüğü, hayvansal protein ihtiyacı, gastronomik geleneğin devamlılığı, ehlileştirilmiş hayvanların kontrol altına alınması, bitkilerin hassasiyeti hipotezinin yer aldığı görülmektedir.

Nihayetinde hem bu aşamalardan bahsedilmesi hem de hayvansal besinlerin çok sayıda yararının hatırlatılması veganizme geçişin nadiren olduğuna sebep olarak gösterilmektedir. Özellikle Fransa’nın, hayvansal gıdaların besleyiciliğine dair küçük çocuklara broşürler dağıttığının, amacının karnist hegemonyayı korumak olduğunun altı çizilmektedir. Ayrıca mezhabanelerin olağan durumunun gösterilmemesi, reklamlarla canlı hayvanların kullanılması diğer bir ifadeyle ıstırahın görünmezliğinin korunması, bu durumu ortaya çıkarmaya çalışan kişilerin suçlu kabul edilerek hapis cezası verilecek noktaya gelmesi ve “terörist” olarak ilan edilmeleri karnist hegemonyanın korunmasını sağladığı söylenmektedir. Veganizme göre, endüstri kendi menfaatlerini muhafaza etme mücadelesi

için iletişim danışmanlarına, eğitmenlere, hekimlere, beslenme uzmanlarına, karnizmin tüm gönüllü ideologlarına güvenmektedir. Karnizm aktivistleri de vegan hareket geniş kitlelere ulaştıkça davalarında daha sert bir tutum edinmektedir. Veganizme göre gönüllü ideologların hayvan kıyımına dair savunmaları dört temel ilkeye dayanmaktadır. Bunlar; insan türünün biricikliği, anti hümanist bir karnizm tipi olarak kabul edilen insanların da bir hayvan olduğunun kabul edilmesi, etçil şiddetin meşrulaştırılması, kurban örnek verilerek kutsallık kavramının meşrulaştırılması, hayvan savunucularının küçük düşürülmesi ve şeytanlaştırılması, hayvan sömürsünü meşrulaştırılmasıdır.

4. KARŞIT HEGEMONYA: VEGANİZM

Vegan felsefesi, Antik Çağ'da "iyi bir hayat tarzı arayışı", Pierre Hadot'un deyimiyle "bir çeşit hayat idealinin uygulamaya geçirilmesi" olarak görülmektedir (Hadot, 2011). Antik Çağ'da tabaktakiler ve insanın sırtındakiler hangi ekole bağlı olduğunu, dünya görüşünün göstergesi olarak kabul edilmektedir. Yünü, deriyi, eti reddeden filozofların bunu münzevilikten ama en çok hayvanlara zarar vermeyi reddettikleri için yaptıklarının altı çizilmektedir.

Veganizmin öncüsünün, Pisagor ve talebelerinin olduğu, vejetaryenliği ilk olarak onların uyguladığı kabul edilmektedir. Orfikler ve Empedokles, en azından Batı tarihinde ilk kişiler olarak anılmaktadır. Philostratus'un, "Pisagor hayvanları yeryüzüne bıraktı ve toprağın ürettiği her şeyin saf olduğunu bilerek besinini topraktan aldı. Bu tam da bedene ve ruha uygun olan besindi. Pisagor hayvanlardan elde edilen giysinin saf olmadığını söylemiş ve keteni tercih etmişti. Aynı sebeple ağaç kabuğundan ayakkabılar giyiyordu." açıklamasına yer verilmektedir (Philostrate, akt. Giroux - Larue, 2021).

Antik Çağ'ın sonu ile 19. yüzyılın ilk yılları arasında Batı'da gerçek anlamda vegan bir hayat tarzının benimsendiğine dair hiçbir izin olmadığı belirtilmektedir. Bu durumun sebebi ise hayvanların beşeri amaçlar için kullanılmasına açıkça izin veren (Katolik) Kilise'nin etkisinden kaynaklandığı savunulmaktadır. Çağdaş dönemde hayvan sömürsünü reddeden kişi olarak, ilk hayvan savunucusu cemiyet SPCA'nın kurucu üyelerinden İngiliz Lewis Gompertz görülmektedir. Daha sonra ABD'de ve Fransa'da Fruitlands ve Cité végétalienne gibi vegan toplulukları ortaya çıkmaktadır.

Branson Alcott 1843 yılında Fruitlands'ı kurduğu bu grupta hayvansal besinlerin yasak olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda deri ve yünden kıyafetler, hayvanların çiftlikte çalıştırılması reddedilmektedir. Birkaç ay sonra anlaşmazlıklar, kaynak eksikliği ve sert kış sebebiyle kapatılmıştır. Louis Rimbault tarafından, vegan hayat tarzı benimsenerek, savunucularından biri olarak Cité Végétalienne isminde topluluk kurulmuştur. Rimbault'un etik vejetaryenliği savunduğu çünkü "vejetaryenliğin takipçileri, iyi niyetli olsalar da tecrit edilen ve son kertede ölümcül bir şekilde ticaret yapılan hayvanların hayatını endüstriye alet eden" sistemi beslediği düşünülmekte, bu yüzden ona göre "nefes alan, duyguları olan, istismardan ve insanların zulmünden acı çeken herkesi özgürleştirmek" gerekmektedir

(Rimbault, akt. Giroux - Larue, 2021). Bahsedilen eleştirinin aynısının Antik Çağ'da Heraklit'in vejetaryen etiği aleyhine görüşleri dile getirilmiştir. Heraklit'in, "saygı çerçevemizi, içine hayvanları alacak kadar genişletmeye karar verirsek onları sadece öldürmekten değil kullanmaktan da vazgeçmek zorunda kalacağımızı" söyleyen ifadelerine yer verilmektedir. Bu sebeple Heraklit'in veganizmi ağızına almadığı, amacının hayvanların beşeri amaçlar için kullanımının meşrulaştırılması olduğu vurgulanmaktadır.

Heraklit'in savına cevap veren, vejetaryenliği savunan Porfirios, beslenme rejiminin hayvanlara zarar vermediğinden ve bunun bir iş birliği olarak görülmesi gerektiğinden bahsetmektedir. İş birliği; yetiştiricinin hayvanları iklimin tehlikelerinden ve avcı tehdidinden koruması karşılığında hayvanın yün ve bal rezervlerinin bir kısmını devretmesi olarak tanımlanmaktadır. Ehlileşmenin, kötü muamele ve ölüm içermemesi gerektiği üzerinde durulmaktadır.

1847 tarihinde kuruluşundan itibaren Vegetarian Society'nin çoğu üyesinin bu ilkeyi benimsediği görülmektedir. Fakat bu ilke çok sayıda soruna sebep olmuştur. René Laparte ve Pascal Mainsat (tarım mühendisleri) vejetaryenlerin et ve süt endüstrisini birbirinden ayrı düşünmekle hataya düştüğünü söylemektedir. Özellikle süt vermek için ineklerin hangi durumları yaşadığı anlatılmaktadır. İneklerin süt vermesi için çiftleştirildiği, annelerinden (daha çok) süt elde etmek için doğan buzağularından ayırıldığı, bu yavrulardan dişi olanların bir kısmının düve olduğu bir kısmının da süt verme sırasının kendilerine geldiği bir uygulamadan bahsedilmektedir. Erkek olan buzağuların belli bir zaman sonrasında mezbahanelere gönderilerek kesim yapıldığının altı çizilmektedir. McWilliams'ın açıklamış olduğu yumurta için tavukların hangi durumları yaşadığına yer verilmektedir. McWilliams, yumurta üretiminin ister fabrikada ister belli bir çiftlikte olsun horozların ölmesini zorunlu kıldığından ve bu ölümün bazen boğularak bazen de canlı canlı ezilerek gerçekleştiğinden bahsetmektedir.

Cross veganlığın tanımı, Vegan Society tarafından 10 Kasım 1950'de genel kurulda resmen kabul edilmiş, "hayvanların insan sömürsünden kurtulması ilkesi" diye tanımlanmıştır. Hayvan etiği, 1970'li yıllarda ahlak felsefesinin önemli bir dalı olarak kurulmuştur. İnsanların hayvanlara karşı muhtemel ahlaki sorumluluklarını masaya yatırmaktadır. Genel olarak çok sayıda hayvanın "hislere" sahip olduğu olgusuna dayanmaktadır. Bunu kabul etmek hayvan etiği için dönüm noktası kabul edilmektedir. Bilimsel veriler tüm memeli hayvanların, kuşların ve ahtapot gibi çok sayıda hayvanın ayrıca balıkların bilinçli davranışlarda bulunabildiklerini göstermektedir. Ancak böceklerin ve midyelerin durumunun tartışıldığına işaret edilmektedir. Veganizm, hisli hayvanlara verilen zararın öznel bilinçten mahrum yaşam formlarına verilen zarardan farklı tabiata sahip olduklarını kabul etmektedir. Onlar için bir ağacı kesmek ahlaki anlamda sorun teşkil etmektedir. Fakat bu, ağacın acı çektiğini düşündükleri için değildir. Maupertius için önemli olan, insanları hayvanları öldürme hakkına sahip olmadığına ikna etmektir. Bunu sağlamanın

tek yolu olarak hayvanların da hissettiklerine inanmanın yeterli olacağını özellikle belirtmektedir.

Jean-Jacques Rousseau ise doğal haklara sahip olmanın akla sahip olmaya değil, hislere sahip olmaya dayandırılmasını teklif ettiği görülmektedir. Bentham özellikle hayvanların hislerinin olduğuna ve acı çektiklerine vurgu yapmaktadır. Fakat bahsedilen düşünürlerce, hayvanların beslenme ve kıyafet üretiminde kullanılmasının meşruluğu hususu zımnen de olsa kabul görmektedir. Francione ise genellikle Batı dünyasında hobi olarak adlandırılan ava çıkmak, balık tutmak, hayvanları yarıştırmak, dövüştürmek gibi salt eğlence için bunların yapılıyor olmasını eleştirmektedir. Özellikle Francione'nin okurunu veganizme yaklaştırmaya çalıştığından da bahsedilmektedir. Karnizm hegemonyasının kavramlarından biri olan türçülüğün karşıt bir savı olarak veganizm hegemonyasında hayvan eşitliği kavramı kendini göstermektedir. İnsan türünün üyesi olmanın veya olmamanın statü farklılığını haklı çıkarabilecek bir etken olup olmadığı tartışılmaktadır. Çünkü veganizm insanların ahlaki eşitliğini ortaya çıkarmanın zihinsel kapasite değil, diğer canlılarda da bulunan acıyı hissetme kapasitesi olduğunu gözler önüne sermektedir. İnsan ve hayvanın eşitliği konusunda görüşler ilk olarak Aristoteles'ten gelmektedir. Aristoteles tüm canlıların ahlaki statü eşitliğine sahip olduğunu vurgulamaktadır. Temel hak çerçevesinde eşitlik görüşü Peter Singer tarafından savunulmaktadır. Ona göre, insanların menfaatlerinin temel haklar çerçevesinde korunması halinde eşitlik ilkesinin tüm canlılar için tanınması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle menfaatler eşitse haklar eşit kabul edilmektedir. Tom Regan bahsedilen haklar konusunda önemli olan diğer bir hakkın zarar görmeme hakkı olduğundan bahsetmektedir. Regan'a göre ölüm hayvanlara zarar vermek anlamına gelmektedir. Ölümü hayvana verilebilecek en büyük zarar olarak görmektedir. Filozof James Rachels hisleri olan hayvanların hapsedilmeme hakları olmasının gerekliliğinden bahsetmektedir. Will Kymlicka ise hayvanların da sağlık hizmeti ve sosyalleşme eğitimi alma hakkına sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır.

5. KARNİZME KARŞI VEGANİZMİN YÜKSELİŞİ

Yazarlara göre yapılan araştırmalarda Fransa, Avrupa ve dünyanın başka bir yerinde kaç vegan var? sorusunun cevabı verilmeye çalışılmaktadır. Özellikle yapılan araştırmalarda kendini vegan olarak tanımlayanların aslında vegan olmadıkları çünkü zaman zaman balık veya tavuk ürünleri tükettiklerine dair bilgilerin yer aldığı istatistiki veriler paylaşılmaktadır. Yalnızca vegan veya vejetaryen olup olmadıkları değil hangi hayvansal ürünleri ne sıklıkla tükettikleri üzerinden yapılan araştırmaların daha güvenilir olduğu ifade edilmektedir. Aslında burada insanlar arasında bir anlam karmaşasının yaşandığı anlaşılabilir. Ayrıca yapılan araştırmalarda örneğin Fransa'da soru yöneltilen insanların belirli bir kısmının ilerleyen zamanda vejetaryan olmak istediği elde edilen verilerden biridir. Bu isteğin sebebi olarak etik sebepler ve hayvanların iyiliği gösterilmektedir. Carol J. Adams *Etin Cinsel Politikası* adlı kitabıyla beraber erkeklik ile et tüketimi arasında bağlar kurulmaya çalışılmaktadır. 1990'lı yıllarda vejetaryenliğin öncüsü olarak kadınlar görülmektedir. İlerleyen zaman

içerisinde kadın ve erkekler arasında, kadınların daha yüksek oranda veganlığa veya vejetaryenliğe geçiş yaptığı, fakat günümüzde yapılan araştırmaların istatistiki sonuçları verilmekte, cinsiyetin artık hayvansal gıdalardan vazgeçmek için eskisi gibi belirleyici bir etken olmadığı görülmektedir. Günümüzde artık vegan veya vejetaryenliğe geçişte eğitim ve gelir düzeyi gibi farklı etmenler rol oynamaktadır.

Psikoloji araştırmacılarının 2007'de İngiltere'de yapmış olduğu çalışmalarda, zekâ katsayısı ile hayvansal ürün tüketme reddi arasında bir bağlantı olduğu öne sürülmektedir. Vejetaryen veya vegan olanların zekâ katsayısının diğerlerinden ortalama 5 puan daha yüksek çıktığı belirtilmektedir. Araştırma sonucunda “bir çocuğun IQ testi sonucu ne kadar yüksekse yetişkin olduğunda vejetaryen olma şansının da o kadar yüksek olduğu” sonucuna varılmaktadır.

Diğer bir araştırma ise empatiyi temel alan, Massimo Filippi ve ekibinin nöroloji üzerine çalışmalarından çıkan tespitlere dayanmaktadır. MR ile ölçüm yapma suretiyle vejetaryenlerin, veganların ve hepçillerin hem insanlara hem de hayvanlara uygulanan şiddet görüntüleri izletilmiştir. Vejetaryenler ve veganların şiddet sahnelerini izlerken beyinlerinin empati bölgelerinin sistematik biçimde çok daha fazla çalıştığını göstermiştir. Bu laboratuvar gözlemlerinin sosyal psikoloji alanında toplanan verilerle de örtüştüğü, veganların (özellikle erkeklerin) hepçil hemcinslerine kıyasla diğerkâmlığa (eşitlik, toplumsal adalet) daha yatkın olduğu görülmektedir. Michael W. Allen'e göre ise et yiyen ve özellikle etin temsil ettiği şeyleri yücelten kişilerin ise “insanlar ve hayvanlar arasındaki hiyerarşi ilişkisinin yanı sıra insanlar arasındaki hiyerarşiye de önem verdiklerini” iddia etmektedir.

Veganların buldukları ortamda hayvansal ürünlerden vazgeçmiş oldukları anlaşılma duygusuna kapılmalarına ve toplumsal dışlanmaya neden olmaktadır. Bahsedilen nedenlerin yanı sıra hayvansal ürün tüketen insanların eylemleri de onları ıstırap çekmeye sevk etmektedir. Veganların hissetmiş olduğu hisler onlara stres bozukluğu yaşatmaktadır. Son birkaç yıldır yapılan araştırmaların aslında temel amacı vegan veya vejetaryenlerin maruz kaldığı şaka ve zorbalığın sebeplerini anlamaya çalışmaktır. Yayımlanan makalede Julia Minson ve Benoit Monin veganların aşağılanmasının, et yiyen kişilerin tüketilen hayvanların hayat ve ölüm şartları hakkındaki fikirleri ve kendilerini soyutlama isteğinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Onlara göre veganlar, karnistler tarafından garip, aptal, sıkıcı, başkalarına ders vermeye çalışan, eleştirmeye her daim hazır insanlar olarak gösterilmektedir. Genel olarak veganların yaşamış olduğu bu olumsuzluklara “vejefobi” denilmektedir. Veganların yaşam tarzlarını bırakmalarının sebebi olarak vejefobinin başarısı gösterilmektedir. Karnistlerin yapmış olduğu vejefobi veganların bazı durumlarda öfkelenmesine neden olmaktadır. Bu öfke ise bazı durumlarda işe yarabilmektedir. Örneğin, veganları hayvanları korumak için kendilerini tehlikeye atmaya veya Veggie Pride gibi düzenlemeler yapmaya itmektedir. Yapmış oldukları yürüyüşte hayvansal ürün tüketmemenin, hayvanlar için yaptıkları mücadelenin gururunu taşıdıklarını

ifade etmektedirler. Bunun yanı sıra haber siteleri, çevrimiçi forumlar, bloglar ve sosyal medyanın sunmuş olduğu imkânlarla bir araya gelmeye ve birleşmeye başlamışlardır. Buna örnek olarak L214 hareketi gösterilmektedir.

Yukarıda söz edilenlere ek olarak bahsedilen ağlar üzerinden, sağlıkları için hepçil beslendiklerini söyleyen karnistlere karşı et yemeden de B12 gibi vitaminlerin bitkilerden alınabileceği açıklanmaktadır. Ayrıca hepçil beslenmenin sağlıklı bir beslenme şekli olmadığından, atardamar sorunlarına, tip 2 diyabete, kolesterol dengesizliklerine, alerjiye sebep olduğundan bahsedilmektedir. Tüm insanların vejetalyen olduğu varsayıldığında ölümlerin on yıl içerisinde %6 ile %10 oranında azalacağı öngörülmektedir. Hayvan yetiştiriciliği orman alanlarının meraya çevrilmesi, kullanılan gübrenin toprağı kirletiyor olması, yem üretmek için kullanılan gübrenin fazlalığından kaynaklı su kullanımının artması gibi sonuçlarına bağlı olarak eleştirilmektedir.

6. VEGAN AKTİVİZMİ SİYASALLAŞIYOR MU?

Eserde yazarların veganizme getirilen eleştirilerine de yer verilmektedir. “Go vegan” bir veganlık çağrısı olarak kendisini göstermektedir. Son birkaç yıldır, bazı hayvansaverler tarafından veganizm temelde asli bir adalet talebini ortaya çıkardığını unutmakla itham edilmektedir. Veganizmin tüketimcilikten ileri gitmediği savunulmaktadır. ABD ve Fransa’da “veganizmin, hayvanlara yarar sağlamadığı gibi hayvan hakları hareketine de darbe vurduğu” söylenmektedir. Veganizmin acilen yok edilmesi gerektiği savunulmaktadır. Eylemlerinin ve söylemlerinin hayvan meselesini siyasetin dışına ittiğine ve hayvanların hayatları üzerine hiçbir hakiki etki gösterememekle eleştirilmektedirler. Ayrıca bireysel tercihten bahsedilmektedir. Veganların tüketime dair kendileri gibi olanların en ufak hatasını aradıkları düşünülmektedir. Bu tutumun üstünlük duygusu anlamına geldiği ifade edilmektedir. Veganların böylece hayvan sömürsünden ortaya çıkan ürünleri, ayrıca gübrenin alabildiğince kirlettiği topraklarda yetiştirilen tahıl ve sebzeleri ya da doğru olmasa da “işkence içermeyen üretim” etiketi yapıştırılmış ürünleri rahatça tüketebildiği belirtilmektedir.

Veganizme karşı diğer bir itiraz ise hareketin etkisizliğinin kabul görmesidir. Onlara göre hayvanların etlerini, sütlerini almamak reddetmek onların hayata dönmelerini sağlamayacaktır. Kebapçıdan bir tavuk almayı reddetmek hayvanlar için hiçbir fark yaratmamaktadır. Fakat Julia Driver, Adrienne M. Martin ve Tristram McPherson bunun tam tersini savunmakta ve tek bir kişi tarafından icra edilen veganizm işe yaramıyor diye hisleri olan canlıları yetiştiren, öldüren ve satan kişilerle iş birliği yapmanın; ahlaken meşru görülemeyeceği ve hayvanların köleleştirilmesinin adaletsizlik olduğu görüşü kabul edilmekte, toplumsal bir hareket haline gelmesinin ise üretimi ve tüketimi doğrudan etkileyeceği ifade edilmektedir. ABD’de sadece bir kişinin bir öğünde tavuk yemeği bırakırsa bir etki yaratmayacağını fakat tüm Amerikalılar tavuk yemeği bırakırsa milyarlarca insanın hayatının birkaç ay içinde kurtulacağı örnek olarak verilmektedir. Nitekim bireysel tercihin

veganizme geçiş stratejilerine özgü olmadığı, hayvan savunucularının ve diğer tüm aktivistlerin eylemlerinin aynı şekilde kendini gösterdiğinin altı çizilmektedir. Üretim dışında tüketimde de veganların, farkında olmasalar da diğer tüketicilerin davranışında dolaylı etki yaratabildikleri eklenmektedir. Veganların toplum içinde sayılarının veya gösterdikleri etkinin artması yeni pazarların genişlemesi ve çeşitlenmesi ölçüsünde mümkün kabul edilmektedir. Et veya süt ürünlerinin bitkisel besin ile ikame talebinin artmasıyla, ikame ürünlerin fiyatlarının düşme ihtimalinin yükselmesine ve bitkisel ürünlerin baharatçı tezgâhında veya lokanta menüsünde görünürlüğünün artmasına neden olacağı düşünülmektedir.

Yazarlar tarafından nihai emeli hayvanları sömürülmelerinden ve köleleştirilmelerinden kurtarmak olan toplumsal adalet hareketi olarak bir veganizm tanımı önerilmektedir. Bir ideoloji haline gelen veganizmden bahsedilmektedir. Öncelikle ideoloji kavramına bakıldığında birden fazla tanımla karşılaşılmaktadır. “Belirli bir toplumsal grup veya sınıfa ait fikirler kümesi”, “bilinçli toplumsal aktörlerin kendi dünyalarına anlam verdikleri ortam”, “eylem amaçlı inançlar kümesi”, “içinde, bireylerin, toplumsal yapıyla olan ilişkilerini yaşadıkları vazgeçilmez ortam”, “toplumsal yaşamın doğal gerçekliğe dönüştürüldüğü süreç” gibi birden fazla anlam taşımaktadır (Eagleton, 2011).

Veganizm, gündelik hayatı savaş açtıkları ideolojiye karşı kilit bir mücadele alanı olarak görmektedir. Hayat tarzı üzerine kurulan stratejileri, kurumlardaki ve yasalardaki değişimlere hazırlamak adına toplumsal ve kültürel alanları değiştirmeye dayanmaktadır. Yürürlükteki kaidelerin gündelik hayatta çiğnenmesi ve kaidelerin değiştirilmek istenmesi bir militanlık yöntemi olarak görülmektedir. Veganizm de küçük çaplı sayısız başkaldırı eylemleri sonucunda kendini göstermeyi başarmaktadır. Karnist ideolojinin karşısında veganizmin yandaşları; çevrelerine ütöpik olmadıklarını, sağlıklarını kaybetmeden yaşadıklarını ve hiçbir şeyden mahrum kalmadıklarını, şu an hayvansal ürünlerden vazgeçmenin mümkün olduğunu göstermektedir. Yeni toplumsal hareketlerin bir parçası haline gelerek, hisleri olan hayvanların menfaatlerini savunduklarını dile getirmektedirler. Veganlar mezbahalara karşı yürüyüşlerde “Veg Fest”, “Veggie Pride” gibi fırsatlarla ortak talepler çatısı altında birleşerek toplumsal bir hareketin üyeleri olarak kendilerini göstermekte ve savları dile getirmektedirler. Grup halinde veya bireysel olarak, mezbahaların önünde nöbet tutmak, hayvan sömürüsüne dikkat çekmek için broşürler dağıtmak, hayvan savunucusu derneklere maddi destekte bulunmak, hastane, cezaevi, kantin ya da şirketlerde vejetalyen seçeneklerin sunulması için imza kampanyaları düzenlemek, mezbahalarda olan işleyişi korsan yollarla göstermek, medyanın dikkatini bu konu üzerine çekmeye çalışmak, et ve peynir gibi ürünlerin ikamesi ürünler satmak, bazı şirketlerin ve ürünlerin isimlerini değiştirerek kurumları hedefine alan sabotaj eylemleri yapmak, evcil hayvanlara zulmeden kişileri ihbar etmek, sokakta sahipsiz olan hayvanlara yardım etmek, hayvanların bilimsel araştırmalar için kullanılmasını protesto etmek, avcılık faaliyetlerine engel olmak gibi yapmış oldukları

çalışmalarla karnist hegemonyanın zayıflamasını sağlayarak karşıt hegemonya olan veganizmi güçlendirmeye çalışmaktadırlar. Bahsedilenlere ek olarak hayvanların çektiği ıstırap ile çok sayıda insanın çektiği eziyet arasında geçmişe dayanan güçlü bağlar olduğunu ileri sürmektedirler. David Nibert, rant hayvanlar ile işçilerin kaderinin birbirine sınıksız bağlı olduğunu savunmaktadır. Hayvanların köleleştirilmesiyle beraber çok sayıda insanın hizmetkâr konumuna düşürülmesi birbiriyle alakalı konular olarak görülmektedir. Örnek olarak ABD’de beyazların boyunduruğu altında siyahların gördüğü muamele ile hayvanların insanlar tarafından gördüğü muamele arasında çok fazla benzerliklerin olduğunu altı çizilmektedir. Carol J. Adams tarafından da cinsiyetçilikle de tam olarak alakasız sayılmadığına ve bugün hala reklamlarda hem etin cinsel obje olarak hem de kadınların iştah acı ve erkekler için her daim müsait bir besin olarak sunulmasıyla kendini gösterdiğine dikkat çekmektedir. Adaletsizlik sorununun küresel bir sorun olduğu ifade edilmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak yazarlar, insanlığın vejetaryenliği seçmesi ile adaletin yeniden varolacağını vaat etmektedir. Veganizm hegemonyasının bütün sorunları tek başına çözemeyeceği fakat veganizmin yaygınlaşması ile karnizm hegemonyasına hasar verebileceğinin altı çizilmektedir. Bunun yanı sıra kolektif olarak karşı konulan sorunların bertaraf edilmesini sağlayacağına inanılmaktadır. Tüm savlarını gerçekleştirmese bile ahlaki olarak hayvanlara karşı sorumluluklarını yerine getirmiş olacağını düşünmektedir. Gerçekleştirmeyi hedeflediği amaçların toplumda sarsıcı olacağını kabul etse de şiddetli olmayacağını, buna gerek olmadığını vurgulamaktadır.

Yazarlık Katkısı

Araştırma iki yazarlı olarak yürütülmüştür. Birinci yazar katkısı: %50, ikinci yazar katkısı: %50’dir.

Etik Kurul Beyanı

Çalışma kitap incelemesi olduğundan etik kurul onayı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Arslan, Hüsamettin. *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2. Baskı, 2017.
- Eagleton, Terry. *İdeoloji*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı, 2011.
- Giroux, Valery – Larue, Renan. *Veganizm*. çev. Z. Hazal Louze. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2021.
- Hadot, Pierre. *İlkçağ Felsefesi Nedir?*. çev. Muna Cedden. Ankara: Dost Kitabevi, 2011.
- Slattery, Martin. *Sosyolojide Temel Fikirler*. çev. Ümit Tatlıcan- Gülhan Demiriz. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2007.
- Yıldırım, Yavuz. *Yeni Toplumsal Hareketlerin Siyasal Olanı Belirlemedeki Rolü: Avrupa Sosyal Forumu ve Hareketlerin Avrupası’nı Kurmak*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.